

■ ΤΟΥ ΦΩΤΗ ΤΕΡΖΑΚΗ

Είναι ανάγκη, όσο ποτέ, να αποσαφηνίσουμε για τι πράγμα μιλάμε, διότι η κυριότητα των σημασιών δεν είναι καθόλου ασήμαντο μέρος του πολιτικού αγώνα: είναι το πεδίο στο οποίο ηττήθηκε πρώτα-πρώτα η παγκόσμια αριστερά από τη δεκαετία του '70 και ύστερα

Α' Μέρος

Οι όροι «Ιμπεριαλισμός» και «Παγκοσμιοποίηση»

Η κατάχρηση του όρου «ιμπεριαλισμός» από την αριστερή ρητορική σε όλη τη μεταπολεμική περίοδο έχει οδηγήσει, ιδίως μετά την καμπή του 1989, σε μιαν αυξανόμενη απαξίωση του όρου. Ήδη από τη δεκαετία του '90 έχει λανσαριστεί ο ουδέτερος όρος «παγκοσμιοποίηση», τη σύμβαση του οποίου φαίνεται να έχουν αποδεχθεί εξίσου υποστηρικτές και πολέμιοι: για τους πρώτους, περιγράφει καθ' όλα υποστηρίξιμες διαδικασίες ενοποίησης του κόσμου στην κατεύθυνση ενός ορθολογικού εκσυγχρονισμού υπό την αιγίδα, εννοείται, της «ελεύθερης αγοράς»· για τους δεύτερους, έχει ουσιαστικά αντικαταστήσει την απειλή του ιμπεριαλισμού, υπό την έννοια της αυξανόμενης κυριαρχίας μιας υπερεθνικής κεφαλαιοκρατικής ελίτ εις βάρος των οικονομικά αδύναμων και πολιτικά ασταθών χωρών. Και σε όποιον βαθμό οι πρώτοι αξιοποιούν λάθρα υπέρ τους κάποιες διεθνιστικές συνδηλώσεις που παλαιότερα ανήκαν στον λόγο της παγκόσμιας κινηματικής αριστεράς, οι δεύτεροι νιώθουν συχνά υποχρεωμένοι να καταφεύγουν σε εθνικιστικούς στερεοτύπους, κλεμμένους από την ιδεολογία εκείνων των εθνικών αστικών τάξεων οι οποίες, επιδιώκοντας μια πλεονεκτική ενσωμάτωση στο παγκόσμιο κεφαλαιοκρατικό σύστημα, έγιναν αποφασιστικός μοχλός συντριβής των αντι-ιμπεριαλιστικών αγώνων παντού στον αποαποικιοποιούμενο κόσμο. Ασφαλώς, ένα ακόμα δείγμα της σύγχυσης των γλωσσών και του απελπιστικού θολώματος των κριτηρίων που επικρατούν στις ημέρες μας, μέρος τής ηγεμονικής στρατηγικής των κυρίαρχων ελίτ η οποία προς ώρας κερ-

δίζει. Είναι ανάγκη λοιπόν, όσο ποτέ, να αποσαφηνίσουμε για τί πράγμα μιλάμε, διότι η κυριότητα των σημασιών δεν είναι καθόλου ασήμαντο μέρος του πολιτικού αγώνα: είναι το πεδίο στο οποίο ηττήθηκε πρώτα-πρώτα η παγκόσμια αριστερά από τη δεκαετία του '70 και ύστερα. Η διάλυση της κυριαρχίας των ασθενών κρατικών μορφωμάτων είναι συνάρτηση της υπερβάλλουσας κυριαρχίας λίγων ισχυρών τέτοιων μορφωμάτων, και δεν μπορεί παρά να είναι έτσι σε ένα ιεραρχικά αρθρωμένο διακρατικό σύστημα όπως αυτό που εξακολουθεί να δομεί τον κόσμο μας· όποιος όμως ανάγει σε αυτοτελές αίτημα την ανάκτηση της εθνικής κυριαρχίας, και βλέπει σε νεοεθνικιστικά ανακλαστικά μια ελπιδοφόρα δύναμη, το λιγότερο που μπορούμε να πούμε είναι ότι αντιστρέφει μια σχέση η οποία, τουλάχιστον για μια μαρξιστικά παιδαγωγημένη σκέψη, όφειλε να είναι ξεκάθαρη: εκλαμβάνει δηλαδή το πολιτικό εποικοδόμημα του καπιταλισμού (το παγκόσμιο διακρατικό σύστημα) ως πρωταρχική πραγματικότητα αγνοώντας, ή υποφωτίζοντας, την πολύπλοκη δομή των παραγωγικών σχέσεων που συνιστά τον αληθινό του πυρήνα. Και το σφάλμα αυτό υπορρέει εξίσου, κατά τη γνώμη μου, δύο φαινομενικά αντίθετες πολιτικές στάσεις: μια κατάλοιπη αναρχική ρητορεία που εκλαμβάνει το κράτος στη γενικότητά του ως τον κύριο εχθρό (λες και θα μπορούσε αυτό να «καταργηθεί» χωρίς την καθολική απενεργοποίηση των κεφαλαιοκρατικών σχέσεων), κι έναν νεοπατριωτικό ζήλο που βλέπει το κυρίαρχο εθνικό κράτος ως αυτοσκοπό και ως πρώτιστη απειλή τούς «ξένους» (με μια

δηλητηριώδη αμφισημία που συγχέει το υπερεθνικό εταιρικό και χρηματιστικό κεφάλαιο με τους συντετριμμένους από αυτό κάθε είδους πρόσφυγες ή μετανάστες, αλλά και με οιαδήποτε διαπολιτισμικό άνοιγμα που θα μπορούσε να είναι πλούτος για τις κοινωνίες, και όχι μόνο διανοητικός). Είναι αλήθεια ότι το φάσμα των φαινομένων που κάποιοι ονόμασαν «νεοεθνικισμό» (Δεπέν, Βρεξίτ, εκλογή Τραμπ, ίσως Ερντογάν στην Τουρκία, κ.ο.κ.) εκφράζει μια ενστικτώδη αντίδραση των λαϊκών και στερημένων στρωμάτων που πλήττονται άγρια από τη διεθνοποίηση του κεφαλαίου, που νιώθουν αόριστο τρόπο απέναντι στις «υπερεθνικές ελίτ» τις οποίες διαισθάνονται δικαιολογημένα σαν μια διάχυτη απειλή στις ζωές τους· ισχύει επίσης εκείνο έλεγε ο Wallerstein, ότι ο οικουμενισμός είναι πρωτίστως μια ιδεολογία που ενοποιεί τις γραμμές των «στελεχών» και των ιθυνόντων, ενώ οι εργαζόμενες μάζες, υπακούοντας σε ένα ένστικτο προστάσιας απέναντι στις ισοπεδώσεις ενός οικουμενισμού αναγκαστικά υποκριτικού, θεμελιωμένου στη διευρυνόμενη ανισότητα, προσκολλώνται αμυντικά στην μερικότητα – έθνος, τάξη, φυλή... Εκείνο που παραλείπεται να προστεθεί όμως είναι ότι αυτό δεν συνιστά λιγότερο ιδεολογία, δηλαδή μια εξόχως *ψευδή συνείδηση* των λαϊκών μαζών, οι οποίες κατά κανόνα υπόκεινται σε πολύ βαθύτερη παραπλάνηση ως προς τη φύση των πραγματικότητων που τις συντρίβουν απ' όση εμπεριέχεται κατ' ανάγκη στην ιδεολογία των αρχουσών ελίτ. Παρεμπιπτόντως, να πω ότι η ίδια αυτή σύγχυση αντανακλάται στις αντιτιθέμενες πολεμικές χρήσεις τού όρου «λαϊκισμός». Αν αυτή τη στιγμή οι ιθύνουσες τάξεις χρησιμοποιούν συκοφαντικά –και διασταλτικά– την έννοια του λαϊκισμού για ν' απαξιώσουν οιαδήποτε συλλογική επιδίωξη εναντιώνεται στη νεοφιλελεύθερη συναίνεση και στον κεφαλαιοκρατικό «εκσυγχρονισμό», προσπαθώντας να πλήξουν έτσι την ίδια την πιθανότητα μιας ενοποιημένης συνείδησης των καταπιεσμένων (ένα δυνητικό υποκείμενο που εξακολουθεί να σημαίνεται με τον όρο «λαός»), όσοι σηκώνουν το γάντι αποδεχόμενοι ως τιμητικό τον χαρακτηρισμό, αποδέχονται άθελά τους τη στρέβλωση

των αντιπάλων τους ξεχνώντας εκείνο που πραγματικά (ιστορικά) φτιάχτηκε για να σημάνει ο όρος: συνδέοντας μια δέσμη αρκετά διαφορετικών τάσεων και κινημάτων, από τον ρωσικό ναροντικισμό του ύστερου δέκατου ένατου αιώνα μέχρι τον Περονισμό στην Αργεντινή και διάφορα ρεύματα της ευρωπαϊκής ακροδεξιάς (αλλά και της κοινοβουλευτικής «λαϊκής δεξιάς»), περιέγραφε μια χαρακτηριστική ρητορική με κύριο γνώρισμα την *απόκλιση* ανάμεσα στην προπαγανδιστική χρήση λαϊκών στερεοτύπων και την ταξική βάση (μικροαστική, εν προκειμένω) της πολιτικής την οποία υπηρετούσαν – δηλαδή, *μια χειραγωγική πολιτική έναντι των λαϊκών μαζών δίθην στο όνομά τους* (πράγμα που αποτυπώνεται στην εννοιακή διαφορά μεταξύ «λαϊκισμού» και «λαϊκότητας»). Σαν μια μορφή πολιτικού πατερναλισμού, που είναι το αληθινό του ιστορικό νόημα, ο λαϊκισμός δεν μπορεί να αναχθεί σε επαναστατική ιδεολογία, ειμή με τίμημα θολές και άκρως παρακινδυνευμένες συστρατεύσεις και πρακτικές. Ξαναγυρίζοντας λοιπόν στην αρχή της συζήτησης, αν πρέπει να σκεφτούμε τις τρέχουσες συναρθρώσεις ανάμεσα στο παγκόσμιο κεφαλαιοκρατικό σύστημα, που είναι μια μορφή πολλαπλής και άνισα πυκνωμένης εκμετάλλευσης της εργασίας (και ανάλωσης των περιβαλλοντικών πόρων), και στην πολιτική του υπερδομή, που είναι το παγκόσμιο, ιεραρχικά αρθρωμένο διακρατικό σύστημα και οι γεωπολιτικές του εντάσεις, είναι αναγκαίο να επαναπροσδιορίσουμε τις έννοιες του «ιμπεριαλισμού» και της «παγκοσμιοποίησης»: έννοιες διαφορετικού ιστορικού βάθους, ολοφάνερα, φορτισμένες εξίσου με αμφισημίες, και πάνω απ' όλα σε αναποσαφηνιστή σχέση μεταξύ τους. Πρέπει επίσης να σκεφτεί κάποιος τον συσχετισμό, ή διαφοροποίησή τους, με άλλες συγγενείς έννοιες: για παράδειγμα, του ιμπεριαλισμού με την έννοια της αποικιοκρατίας, που όταν ο όρος «ιμπεριαλισμός» πρωτοεμφανίστηκε στις συζητήσεις δεν ήταν καθόλου διακεκριμένα φαινόμενα· ή του –αδικαιολόγητα ξεχασμένου σήμερα– όρου «νεοαποικισμός», που μια επανεξέταση των περιεχομένων του μπορεί να φωτίσει κρίσιμες πτυχές αυτού το οποίο αόριστα, και κάπως αμήχανα, λέμε παγκοσμιοποίηση.

